

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi

World Journal of Human Sciences

ISSN: 2717-6665

Temmuz 2023

Cilt/Volume: 2023

Sayı/Issue: 2

Millî Mücadele Döneminde Ulukışla

*Ulukışla During the National Struggle**Mehmet Kaya**

Özet

Ulukışla Anadolu'nun güneyine açılan önemli bir kavşak durumundadır. Bu durum demiryolunun gelişiyile birlikte daha da artmıştır. Adana, Gaziantep, Şanlıurfa güzergâhını Orta Anadolu'ya bağlayan önemli bir ulaşım noktasıdır.

Ulukışla, Mondros Mütarekesinin imzalanıp işgallerin başlamasıyla önce İngilizlerin daha sonra Fransızların hâkimiyet alanı içerisinde yer almıştır. Demiryolu güzergâhı Fransa'nın Adana, Antep'e sevkiyatında önemli bir yer tutmaktaydı.

Bir Fransız müfrezesinin Ulukışla'yı işgal girişimi milli kuvvetlerin bölgede hakimiyeti sağlamasıyla başarıya ulaşamadı. Ancak, demiryolunun denetime alınması, yakınındaki Çiftehan'ın işgal altında olması bölgede yaşanan süreci ifade etmekteydi.

Demiryolunun milli kuvvetlerce sıkıştırılması, Fransa'nın Adana ve Antep'e sevkiyat yapmasını zorlaştırdı. Milli kuvvetlerin sık yaptığı baskınlar bölgedeki Fransız müfrezesini güç duruma düşürmüştü. Bölgenin Fransuz işgalinden kurtulması Sakarya Zaferi sonunda imzalanan Ankara Antlaşmasıyla gerçekleşmişti.

Anahtar Kelimeler: Demiryolu, Millî Mücadele, Ulukışla.

* **Sorumlu Yazar/Corresponding author:** Prof.Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, kayamehmet@ohu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4663-0409.

Atıf/Citation: Kaya, M. (2023). Millî Mücadele Döneminde Ulukışla. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*. 2023 (2), 206-219.

Geliş/Received: 14.03.2023

Kabul/Accepted: 25.06.2023

Abstract

Ulukışla is an important junction opening to the south of Anatolia. This situation has increased with the advent of the railway. It is important transportation point connecting Adana, Gaziantep, Sanlıurfa route to central Anatolia.

With the signig of the Armistice of Mudros, Ulukışla was under the domination of the Biritsh first and then the French. The discovery of the railway had an important place in the shipment of French to Adana, Antep.

The attempt of a French detachment to occupy Ulukışla did not succeed as the national forces gained dominance in the region. However, the control of the railway and the occupation of Çiftehan near it menat rhe process in the region.

The compression of the railway by the national forces made it dificult for France to make shipments to Adana and Gaziantep. The frequent raids of national forces had put the French detachment in the region into a difficult situation. The liberation of the region from the French occupation were realized with the Ankara Agreement signed end of the Sakarya Victory.

Keywords: Railway, National Movement, Ulukışla.

Giriş

Konuyu ele almadan önce çalışmanın içeriği hakkında bilgi vermek yararlı olacaktır. Çalışmada ele alınan döneme dair kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Buradan elde edilen bilgilerin dönemin arşiv belgeleriyle desteklenmesi ile materyal bakımından zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

Ulukışla, tarih sürecinde yolların kavşak noktası olması, aynı zamanda demiryolunun kazaya gelmesiyle birlikte önemi daha da artmıştır. Öneminin daha iyi anlaşılabilmesi için bu tarihsel durumunu ele almak yararlı olacaktır

Kazanın Osmanlı Devleti'nde durumuna dair bilgilerin 1. Selim döneminde netleşmeye başladığı söylenebilir. İdari teşkilat bağlamında Niğde sancağına bağlı olan Şucaeddin nahiyesi diğer nahiyelerle (Melegubi, Çamardı, Bor, Uçhisar) birlikte Tapu Tahrir Defteri kaydında yer almaktaydı (COA, Tahrir Defterleri,455:1-1009). Bu durumun Kanuni döneminde devam ettiği değişikliğin belirtilmemiş olmasından anlaşılmaktadır (COA, TD, 371:1-268).

Ulukışla'nın İdari taksimatta Niğde Sancağına bağlı olması ilerleyen süreçte de değişmemiştir. H.1295/1878-1879 yılına ait Konya Vilayeti Salnamesinde Konya Vilayetine bağlı Niğde Sancağının Niğde, Bor, Aksaray, Ürgüp Nevşehir kazalarından oluştuğu anlaşılmaktadır. Bor kazası içinde Anduğu ve Şücaeddin (Ulukışla) nahiyeleri yer almaktaydı (H.1295 Tarihli Konya Vilayeti Salnamesi,1295:156). Bu salnameye göre kaza ve nahije sayıları ile nüfusları hakkında bilgi edinmek mümkündür. Şucaeddin nahiyesine bağlı 32 köy olup 905 hanede 3541 kişinin yaşadığı belirtilmektedir (Bayrak,2005:53).

Ulukışla için önemli diğer bir kayıt 1881-1882 sayımıdır. Ancak, bu sayım ayrıntılı olmakla birlikte, on yıl kadar devam etmesi sayım sonucuna temkinli yaklaşmamızı gerektirmektedir. Niğde Sancağı Niğde, Bor, Nevşehir, Ulukışla, Aksaray, Arabsun (Gülşehir) kazalarından oluşmaktaydı. Sayımda azınlıklar milliyet ve inanç esasları dikkate alınarak ayrı ayrı belirtilmiştir. Bu anlamda Arabsun (Gülşehir) ve Şücaeddin nahiyeleri kazaya dönüştürülmüştür (Kaya,2005:199). Ulukışla kazasında erkek ve kadın ayrımıyla 4300 erkek, 3551 kadın kaydı yer almaktaydı. Bu toplam nüfusun 1331'i Rum (700 erkek, 631 kadın) idi. Nüfusun kasaba ve köyler itibariyle bir ayrımı söz konusu değildir. Bilgi eksikliği nedeniyle bir yorumda bulunulamamaktadır. Kaza itibariyle nüfusun yüzdeleri bilinilebilmesidir. Türkler %86, Rumlar %13, Ermeniler de %1'den az bir onasahipler (Karpat,2003:182).

İttihat ve Terakki iktidarı sırasında vilayetlerdeki eğitim üzerine yapılan incelemede, Niğde müstakil sancağı kazaları ve bunların tahmini nüfusuna dair bilgiler yer almaktadır. Ulukışla kazasına 1915 verilerine göre Darbaz (Darboğaz), Ömerli, Koçak, Eminlik, Porsuk,

---

Ali Hoca, Gümüş, Barastal köyleri kayıtlıydı. Kayıtta bu köylerin hane sayıları da yer almaktaydı. Buna göre 203, 144, 119, 104, 122, 89, 61, 90 sayıları bu köylerin hane sayılarını ifade etmekteydi. Ulukışla kazası köyleri 1032 hane olup tahmini nüfus 5160 olarak hesaplanabilir (Kaya, 2005:206).

1. Ulukışla'da Eşkıyalık

Ulukışla'nın demiryolu güzergâhında bulunması sevkîyatın daha geniş kapsamlı yapılabilmesine imkân sağlamaktaydı. Çeşitli yerlerden sevk edilen Ermeniler Pozantı ve Beledemik'te toplanmaktaydı. Doğabilecek asayiş bozukluğu karşısında Pozantı Emniyet Müfettişliğinden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 12 Mayıs 1918 tarihli yazıda, bölgeye askeri kuvvet sevki istendi. Bu yazı üzerine, Nezaret Ulukışla'daki zabıt Recep Efendi'nin Pozantı'ya gönderilmesi uygun bulundu (COA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, 21/6,12.05.1918). Ermenilerle ilgili sıkıntıların 1919 yılında da devam ettiği görülmekteydi. Ocak 1919'da Ulukışla ve çevresinden geçen bazı Ermeni muhacirlere jandarman ve diğer görevliler tarafından saldırıda bulunulmuş, Muhacirin-i Umumiye Müdür Muavini Sabri Bey tarafından tahkikat başlatılmıştı. Tahkikat evrakının Konya'dan Niğde Mutasarrıflığına gönderilmesi gerektiği bildirildi (COA, Dahiliye Nezareti Şifre Kalemî,97/203,20.03.1919). Ermenilere düzenlenen saldırılarla ilgili olarak Kaza Kaymakamı Neşet Bey bu konuda kusurlu bulunmuştu. Bu kişinin dirayetli bir kaymakamla değiştirilmesi gerektiği Niğde Mutasarrıflığına iletilmişti (COA, DH. ŞFR,614/53,09.02.1919). Ermeni muhacirlere karşı jandarmanın bazı istenmeyen harekette bulunduğu dair bazı bulgulara rastlanılmıştı. Bu incelemede hükümet tabibi de yer almıştı. Tahkikat sonucunun Dahiliye Nezaretine bildirilmesi istenmişti (CCA, Toprak İskan Genel Müdürlüğü 272.0.0.12,/38.24.16,15.02.1919).

Aynı içinde bazı konuları konuşmak üzere Ulukışla Emniyet Müfettişi Mahmut Celalettin Bey İstanbul'a çağrıldı. Görüşmeden sonra Ulukışla'ya dönen Mahmut Celalettin Beyin harcırahının ödenmesi Niğde Sancağı Mutasarrıflığına bildirildi. Görüşmede hangi konuların ele alındığına dair bir bilgi bulunmamakla birlikte, bölge asayişinin ele alındığı düşünülebilir (COA, Dahiliye Nezareti Emniyeti Umumiye Müdüriyeti Muhasebe, 173/87, 14.05.1919). Müfettiş Bey geçici görevle bir süre İskenderun'a gönderildi (COA, DH. EUM MH, 174/6, 15.05.1919). Ermenilerle ilgili bir başka olay da 1919 yılının Mart ayında Konya'dan sevk edilen Ermeniler Ulukışla'da trenden indirilip tevkif edildiler, eşyaları da müsadere edildi. Şikâyet üzerine Dahiliye Nezareti Konya Vilayetine gönderdiği emirde, durumun araştırılmasını istedi (COA, DH. ŞFR, 611/47, 21.01.1919).

Balıkesir Üsera Garnizonundan üç Romen esir 1918 yılının Şubat ayında firar etmişlerdi. Bu kişilerin Ulukışla'ya gelebilecekleri hususunda bölgedeki emniyet müfettişliği bilgilendirilip, yakalanmaları emredildi (COA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Seyr ü Sefer Kalemi, H. 17.08.1336),

Hırsızlık Birinci Dünya Savaşı ve takiben mütareke döneminde asayişin gittikçe bozulmasıyla artmaktaydı. Tonus (Sivas-Altınyayla) Kaymakamının Ulukışla'yı ziyareti sırasında bagaja teslim ettiği eşyasından bir kısmı çalınmıştı. Eşyası yanında iki yüz altmış lirası da kaybolmuştu. Para ve eşyanın bulunması için Ulukışla Emniyet Müfettişliğine Dahiliye Nezaretince 11 Mayıs 1918 tarihinde emir verilmişti COA, DH. EUM. SSM, 22/3, 11.04.1918). Örnekleri daha fazla çoğaltmak mümkündür. Bu anlamda 1919 yılının Ağustos ayında Ulukışla'nın Ağacasu köyü eşkıya saldırısına uğradı, köylünün hayvanları çete tarafından gasp edildi (COA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalemi, 19/61, 25.08.1919).

Birinci Dünya Savaşı nedeniyle yerlerinden edilip Anadolu'ya göç etmek zorunda kalan mültecilerden bir kısmı Ulukışla-Sivas güzergâhında bulunmaktaydı. İskân edilip kendilerini idare edemeyecek durumda olanlara günlük tayın bedeli verilmekteydi. Mültecilere yardımın daha kolay ulaşması için güzergâhın bölümlere ayrılması teklifine Dahiliye Nezareti'nin Kayseri Mutasarrıflığına gönderdiği 27 Mayıs 1918 tarihli yazıyla bu durumun sıkıntıya yol açacağı endişesiyle izin verilmedi (COA, DH. ŞFR, 87-315, 27.05.1918). Muhacirler için Kayseri Mutasarrıflığı elden geldiğince ekmek tedarikinde bulunmaktaydı (COA, DH. ŞFR, 585/118, 28.05.1918).

Eşkıyanın kazada çeşitli bahanelerle yapılan soygunlar dönemin bir gerçeği olarak karşımıza çıkmaktadır. Kazada ismi belirtilmeyen beş kişilik bir çete Gilan köyünde jandarma ile çatışmaya girmiş, çatışma neticesinde 1918 yılının Eylül ayı sonlarına doğru ölü ele geçirilmişti (COA, DH. ŞFR, 595/158, 19.09.1918). Eşkivalık milli mücadele süresince Ulukışla ve çevresinde devam etti. 1919 yılının Eylül ayında Adana'dan Niğde'ye seyahat eden iki Rum Ulukışla-Çiftehan arasında Ahmet ve Halil Çavuş çeteleri tarafından soyuldular. Çete Çiftehan'daki İngiliz subayının yakalama girişimi başarılı olamadı. Türk müfrezesi de takip başlatmış, çatışmada Halil ve Ahmet Çavuşlar ölü ele geçirilmişti (COA, DH. EUM. AYŞ, 53/10, 03.09.1919). Aynı yılın Haziran ayında Ulukışla-Kayseri demiryolu hattının eksiklerini belirlemek, gerekli incelemeleri yapmak için bir heyet görevlendirildi. Heyet Ereğli'den Bor'a giderken Tahtaköprü mevkiinde silahlı beş kişinin saldırısına uğradı. Bu saldırıda mühendis Arif Bey öldürüldü, heyete refakat eden jandarma da yaralandı. Çapan köyünden Kara Ahmet oğlu Hüseyin, Haydar oğlu Süleyman, Süleyman oğlu Haydar ve jandarma kaçaklarından Molla

---

---

oğlu Talat ve bunlara yataklık eden Adil adındaki kişilerin olayda yer aldıkları yapılan incelemeden anlaşılmıştı. Takibatta önce üç kişi yakalandı (COA, DH. şFR, 634-58, 15.06.1919), daha sonra da diğerleri yakalanıp, yargılanmak üzere savcılığa teslim edildiler (COA, DH. EUM. AYş, 12/74, 18.06.1919). Ulukışla ve çevresinde 1919 yılının Ağustos ayı ortalarında Ağcasu köyüne saldıran çete köydeki hayvanları götürmüştü. Tahkikat başlatıldığı halde Ağustos ayı sonu itibariyle çete yakalanamadı (COA, DH. EUM. AYş, 19/61, H 28.11.1337).

İzmir'in işgalinin Anadolu'da doğurduğu büyük infial çeşitli şehirlerdeki mitinglerle ortaya konulmuştur. Başta İstanbul olmak üzere, mitinglerde halk tepkisini ortaya koymaktaydı. İşgalin protesto edilmesi bağlamında telgraflar çekildi. Ulukışla, Avanos, Ürgüp ve Akşehir hassasiyetini telgraflarla ifade etmiş, İtilaf Devletleri nezdinde girişimde bulunulmasını istemişlerdi. Konya Vilayetine de işgalin protesto edildiği bildirilmişti (COA, Bab-ı Ali Evrak Odası, 4597/344766, 26.10.1919). İşgalin sonucu olarak azınlıklara yerli halk tarafından tepki gösterileceğine dair İtilaf Devletleri temsilcilerince Hariciye Nezareti uyarılmıştı. Ulukışla'da yaşayan Hıristiyan köylüler hakkında Konya Vilayetinden istihbarat alındığı; bunun Adana Vilayetine bildirildiği ifade edilmekte, asayiş bozukluğuna meydan verilmemesi 1919 yılının Mayıs sonlarında istenmekteydi (COA, BEO, 4575/343074, 21.05.1919), Niğe Mutasarrıflığı tekrar uyarıldı (COA, DH. şFR, 631/42, 21.05.1919).

Bir Fransız müfrezesinin Ulukışla ve Ereğli telgrafhanelerinin 1919 yılının Eylül ayında işgal ettiği anlaşılmaktadır. Dahiliye Nezareti Konya Vilayetine gönderdiği 14 Eylül tarihli yazıda, bu işgale anlam verilemediğinden sebebinin anlaşılamadığını bildirmişti (COA, DH. şFR, 103/49, 14.09.1919). İngiliz askerleri Amerikan otomobilleriyle içeriği bilinmeyen sandıklar dolusu eşyayı bilinmeyen bir yere nakletmekteydiler. Belgenin Sivas Vilayetine de gönderilmesi sandıkların bu vilayete gidebileceğini, tedbir amaçlı önlem alınmasını vurgulamaktaydı (COA, DH. şFR, 633/81, 05.06.1919).

Ulukışla'nın konumu nedeniyle kasabada Emniyet Müfettişliğinin kurulması kararlaştırıldı, müfettişliğe Ahmet Selami Efendi tayin edildi. Ahmet Selami Efendi'nin İstanbul'dan Ulukışla'ya seyahati için ikinci mevki tren ücreti ve üç günlük yevmiyesinin ödenmesi emri Dahiliye Nezaretinden Niğe Sancağına 10 Eylül 1919 tarihinde bildirildi (COA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Muhasebe Kalemi, 196/67, H 14.12.1337). Selami Efendiye aynı zamanda elbise ve silah verilmesi hususunda Levazım Müdüriyeti 18 Eylül tarihinde bilgilendirildi (COA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Levazım Kalemi, 49/13, 18.09.1919).

Ulukışla'da Ağustos 1919 ortalarında Osmanlı memurları tarafından Toros Tünel Komisyonuna ait olduğu iddiasıyla bir sandıkta evrak ele geçirilmişti. İngiliz Fevkalade Komiserliği 18 Ağustos 1919 tarihinde evrakın komisyona ait olduğunu dile getirip Hariciye Nezareti vasıtasıyla geri verilmesi talebinde bulundu (COA, Hariciye Nezareti Tercüme Odası, 610/43, 18.08.1919).

İzinsiz seyahat edenler de asayişin bozukluğu anlamında önemli bir sorun teşkil etmekteydiler. Devlet seyahatlerin mürur tezkiresi ile yapılmasını Sultan Abdülaziz döneminde uygulamaya başlamıştı. Vatandaşların seyahatleri sırasında bu tezkireyi bulundurmaları kendi güvenlikleri kadar, tezkiresi olmayan yabancı kişilerin kasaba ve şehirlere girmesinin engellenmesi bakımından da önemliydi. Adanalı Ali oğlu Süleyman Adana'dan aldığı seyahat varakasını Pozantı'da onaylatmayıp Ulukışla'ya gelmiş, burada yakalanmasına rağmen kaçmayı başarmıştı. Bu kişinin nereye gittiğinin araştırılması istendi. Aynı zamanda bu kişinin yerel tüccar tarafından Kayseri'ye gitmiş olabileceği bilgisinin alındığından Kayseri Emniyet Müfettişliği Ulukışla Emniyet Müfettişliğince 1918 yılının Mart ayında bilgilendirildi. Ancak, bu konuda herhangi bir somut bilgi bulunmamaktadır (COA, DH. EUM. SSM, 56/89, 15.03.1919).

Asayiş bozukluğunun bir başka boyutu da bazı kişilerin üzerinde zararlı evrak bulunmasıydı. Zararlı evrakı taşıdığı belirlenen Ahmet Kemal Beyin İstanbul'dan Kayseri'ye sürgünü kararlaştırılmış, daha sonra yeri değiştirilerek Ulukışla'ya nakledilmişti. Ahmet Kemal Beyin sevk masraflarının karşılanabilmesi için konu hakkında ayrıntılı bilgi verilmesi istenmekteydi (COA, DH. EUM. MH, 192/35, 18 09.1919). Silah depolarından bazı teçhizatın yağmalanması sık yaşanan durumlardandı. Ulukışla silah deposundan şubat ayı içinde kimliği belirsiz kişilere fişek atılmıştı. Bu durumun önlenmesi için Niğde Mutasarrıflığı uyarıldı (COA, DH. ŞFR, 617/9, 23.02.1919).

Ülke genelinde asayiş sağlanamadığından çeşitli olaylar meydana gelmekteydi. Ulukışla köylerinde makbuz karşılığı Sulh İanesi adıyla 17. Kolordu personelinden Zabıt Vekili Rahmi Efendi para toplamaktaydı. Dahiliye Nezareti iane toplama işinin kanuna uygun yapıp yapılmadığını araştırmış; daha önce de 5. Ordu adına iane toplandığı belirlenmiş olup, para makbuz karşılığı teslim edilmişti, Rahmi Efendinin iane toplamasına izin verilmişti (COA, DH. EUM 6.Şb, 40/46, 27.06.1919).

Kasabanın güneye açılan kavşak noktasında olması önemini arttırmaktaydı. Demiryolunun kasabadan geçmesi bu önemin bir parçası olarak görülebilir. 1918 yılının Aralık ayı ortalarında İstanbul'da son Meclis-i Mebusan'a katılmak üzere Diyarbakir, Sivas, Ergani'den gelen bazı mebuslar Ulukışla'da idi. Uzun zamandır tren bekleyip maddi sıkıntı

çektiklerinden halkın yardımlarıyla idare etmekteydiler. Ayıntap Mebusu Ali Cenani, Diyarbekir Mebusu Zülfü ve Feyzi, Ergani Mebusu Kamil, Sivas Mebusu Emin Beyler durumlarını anlatan yazıyı Dahiliye Nezaretine gönderdiler. Dilekçelerinde Konya'dan tren tedarik edilmesini, ayrıca Eskişehir Hat Kumandanlığına da durumun bildirilmesini istediler (COA, DH. İ. UM, 12/4, 30.10.1919). Uzun bir süre bekledikten sonra mebusların ilk vasıtayla gidebilmeleri için bölgedeki hat komiserliğine emir verilmişti (COA, Dahiliye Nezareti İdare-yi Umumiye, 12/4, 09.12.1919).

2. Fransızların Ulukışla'yı İşgali

Mondros Mütarekesi ile birlikte önce İngilizler, daha sonra Fransızlar güney demiryolu güzergâhını işgal etti. Bir Fransız birliği Ulukışla yakınındaki Çiftehan'ı 1919 yılının Şubat ayında işgal etmişti. Bu işgali de itilaf Devletlerinin kendi güvenliklerini tehlikede gördükleri yerleri işgal edebilme hakkı, mütarekenin yedinci maddesi gereğince gerçekleştirmişlerdi (COA, DH. ŞFR, 613/92, 05.02.1919). Bir başka Fransız kuvveti 14 Aralık 1919 tarihinde Konya ve Ermenek tren istasyonları gibi, Ulukışla'ya gönderildi. Bölgedeki kuva-yı milliyenin sert uyarısı üzerine geri çekilmek durumunda kaldı. Kaymakam Tayyar Bey İstanbul Hükümeti taraftarı olduğundan Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti'nin hareketini engellemek istedi. Cemiyet durumu Sivas'ta bulunan Heyet-i Temsiliye'ye ilettili. Heyet-i Temsiliye de Niğde'deki 11 Fırka Kumandanlığına durumu bildirdiğinde, Üsteğmen Tahsin Bey kaymakamlık binasını ele geçirerek İstanbul'a yazılan Fransızların telgrafını ve diğer yazışmaları imha etti. Kaymakamı tutuklatarak Niğde'ye gönderdi. İstanbul Hükümeti 2 Şubat 1920 tarihinde Fransız kuvvetinin protestosu karşısında kaza kadısı ve mevki kumandanı hakkında soruşturma başlatılmasını istedi, ancak, bir sonuç elde edemedi (COA, DH. EUM. AYŞ, 31/66, 02.02.1920).

İtilaf Devletleri temsilcileri bölgelerinde kuva-yı milliyeye taraftarı ya da kendilerinin beğenmedikleri memurları değiştirmekte, bazen başka yerlere de göndermekteydiler. Bunun bir örneği de Ulukışla'da yaşanmıştı. Ulukışla'da bulunan Jandarma Alay Kumandanı Haşim Bey Beyrut'a gönderilmişti. Adana Valisi Nazım Bey bu sürgünün mahzurlu olduğunu Dahiliye Nezareti'ne iletmişti (COA, DH. ŞFR, 619/94, 08.03.1919).

Fransız kuvveti Ulukışla'dan çekilmekle birlikte, yakındaki Çiftehan'da varlığını sürdürmekteydi. Halka aynı zamanda zulüm ve her türlü işkencede bulunuyor, yakındaki İlifkin köyünde halka çeşitli zulümler yapıyordu. Adana'daki Fransız İşgal Kumandanlığı nezdinde girişimde bulunulmuş; ancak, bir sonuç alınmamıştı. Bunun üzerine Dahiliye Nezareti 4 Şubat tarihinde Hariciye Nezaretine başvurarak İstanbul'daki Fransız Siyasi Mümessillliğine konunun ilettilmesini istemişti (COA, DH. EUM. AYŞ, 31/79, 04.02.1920).

İtilaf Devletlerinin bölgedeki işgali sebebiyle Ulukışla-Pozantı-Adana demiryolu güzergâhında 1920 yılının Ocak ayı itibariyle ulaşım sağlanamıyordu. Bu durum milli kuvvetlerin bölgenin işgalden kurtarılması çalışmalarını sekteye uğrattı (Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi, 320/34, 25.01.1920). Aynı ay içerisinde Ulukışla'da bulunan 11. Kolordu Kumandanı Mümtaz Bey 20. Kolordu Kumandanlığına gönderdiği yazıda, Fransızların Çiftehan, Pozantı, Adana, Mersin, Tarsus'taki kuvvetlerini takviye ettiklerini, Mersin İskelesine gelen vapurla da silah ve cephane çıkarttıklarını, bu silah ve cephaneleri güney cephesinde kullanacaklarını ifade etmişti (TİTE Arşivi, 318/3, 28.01.1920). Fransız subaylarının Ulukışla, Ermenek, Karaman istasyonlarında komiser sıfatıyla bulundurulması isteği İstanbul Hükümetince kabul edildi. Bu konuda Konya Valiliğine gönderilen 25 Ocak 1920 tarihli yazıda buna engel olunmaması dile getirilmişti (COA, DH. İ. UM, 20/14, 25.01.1920).

Ulukışla'da 1920 yılının Şubat ayı sonlarında kuva-yı milliyenin bölgede altı bin kişiden meydana gelen bir kuvvet bulundurduğuna dair söylentiler ortaya çıkmıştı. Bundan telaşa düşen Fransızlar Adana'da hükümet konağı ve diğer önemli gördükleri yerlere makineli tüfek ve ağır silahlar yerleştirmeye başlamışlardı (TİTE Arşivi, 20/30, 24.02.1920). İşgal kuvvetlerinin, başta Fransızlar olmak üzere, bölgede kuva-yı milliyenin güçlenmesi adına çeşitli tahribatta buldukları, bu tahribatın 1920 yılından itibaren giderek arttığı anlaşılmaktaydı. Tahribatın genişliğine dair mülazım-ı evvel Mustafa Efendi 22 Şubat'ta geniş bir araştırma yapmış, bu çalışmasını da ayrıntılı bir rapor haline getirmiş, bunu 20. Kolordu Kumandanlığına sunmuştu (TİTE Arşivi, 319/21, 22.02.1920).

İşgallerin etkisinin arttığı 1920 yılında yerel unsurların da bu ortamdan faydalanarak Türk halka karşı çeşitli zulümlerde buldukları görülmekteydi. Bu bağlamda Ulukışla'da yerli Hıristiyanlar Türklere karşı zulümlerini arttırmaya başlamışlardı. Zulümleri daha sistemli bir şekilde gerçekleştirebilmek için çeteler kurmaktaydılar. Bu durum kuva-yı milliyenin Heyet-i Temsiliye ile yazışmalarında açık bir şekilde dile getiriliyordu. Bölgedeki Fransız kuvveti Şubat ayı sonlarında karargâhını Pozantı'ya nakletmişti (TİTE Arşivi, 18/6, 29.02.1920).

Fransız askerleri bölgedeki zulüm ve tahribatı gün geçtikçe artırmaktaydılar. Mart ayı sonlarında Pozantı-Çiftehan arasındaki rayları sökmüşlerdi. Böylece bölgeden kendilerine karşı gelebilecek tehdidi önlemek istemişlerdi. Fransızların bu davranışına karşı Pozantı Beledemik arasındaki köprülerin havaya uçurulmasının, bölgedeki Fransız askeri kuvvetinin hareketinin engellenmesi adına önemli bir girişim olacağı 11. Fırka Kumandanı Mümtaz Bey tarafından 20. Kolordu Kumandanlığına iletilmişti (TİTE Arşivi, 316/7, 27.03.1920).

Nisan ayı başlarında bölgedeki işgal kuvvetinin miktarını Pozantı kasabası itibariyle öğrenmek mümkündür. Pozantı'da 400 kişilik bir işgal kuvveti mevcuttu. Fransız kuvvetleri arasında Ermeniler de bulunuyordu. 200 kişilik bir Ermeni kuvveti zor durumda olan Fransız askerlerini kurtarmak için Adana'dan kuzeye doğru hareket etmişlerdi. Ancak, bu kuvvet kuva-yı milliye ile yaptığı saldırıda başarılı olamamıştı (TİTE Arşivi, 20/73, 21.04.1920).

Ulukışla ele alınırken yakınlığı sebebiyle Pozantı'nın da dikkate alınması gerekir. Bu anlamda 1920 yılının Mayıs ayında Pozantı'daki Fransız müfrezesine yardım için 30 Nisan'da Tarsus'tan bir kuvvet gönderilmişti. Kuva-yı milliye tarafından yardıma gelen bu kuvvete saldırı düzenlenmiş, Fransız birliği Bayramlı tarafına geri çekilmişti. Bu da milli kuvvetlerin kuvvetlendiğini, halkın direniş karşısında daha etkin bir şekilde yer almaya başladığını göstermekteydi. Güney cephesinde Maraş, Antep, Urfa'da kazanılan mücadele bunun bir işareti kabul edilebilir (TİTE Arşivi, 28/79, 02.05.1920). Mayıs ayı ortalarında Pozantı'ya yakın Kavaklı Han da Fransız kuvveti yenilgiye uğratıldı (TİTE Arşivi, 28/10, 25.05.1920). Mayıs ayı sonlarında Fransız kuvveti bir yarma hareketi gerçekleştirmiş; ancak başarılı olamamıştı (TİTE Arşivi, 28-16, 30.05.1920). 1922 yılının Temmuz ayında Yenice-Ulukışla güzergâhında ihtiyaca binaen günlük askeri nakliyatın artırılması bağlamında vagon sayısının artırılmasına ihtiyaç vardı. İstanbul Hükümeti Fransa'dan yardım isteyerek vagon ve lokomotif sayısının artırılmıştı (TİTE Arşivi,170/11, 25.07.1922).

3. Kuva-yı Milliye'nin Durumu

Mondros mütarekesi ile başlayan işgal sürecinde Fransızların İngilizlerle yaptığı anlaşma sonucu Anadolu'nun güney kesimini işgal etmeleri, öncelikle yerel, ilerleyen zamanda daha kapsamlı bir mücadeleye dönüştü. Bu anlamda Adana ve çevresinin Fransız işgaline uğramasıyla Adana'ya yakın olan Ulukışla'da da direniş başladı. Direnişin başlangıç tarihi tam olarak bilinemese de, Adana, Antep, Maraş'ın Fransız kuvvetlerince işgaline rastlayan günlerde olduğu ifade edilebilir. Bölgenin demiryolu kavşağında olması, Ulukışla Kervansarayında bulunan silahların ele geçirilmesi düşüncesi Fransız kuvvetinin temel amacı olmuştu. Düşmanın bölgeden atılması için yerel direnişin teşkilatlı bir şekilde hareket etmesi gerektiğinden Niğde'de bulunan 11. Fırka Kumandanlığı ile irtibatlı olarak Ulukışla Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti kurulmuştu. Cemiyetin amacı Ulukışla'yı dokuz bölüm halinde teşkilatlandırarak müfrezeler kurmaktı. Müfrezelerin yerleri ve komutanları hakkında bilgi edinmek mümkündür. Hasan Efendi (Kötey, İmrahor, Basmakçı, Kürkçü), adı belirtilmeyen Belediye Reis Vekili (Hüsniye, Gedeli, Eminlik), Küçük Kazım ve Molla Süleyman (Gökbez, Hailkan, Güni), Hacı Dede ve Yakup Efendi (İlifkin, Horoz, Alihoca), Hacı Mollazade Mehmet Efendi (Hasangazi,

Porsuk, Beyağıl, İlhan), Abdurrahman Efendi ve Muhtar Hüseyin Ağa (Kozluca, Koçak, Çanakçı), Osman Efendi (Ömerli, Çifteköy, Elmalı), Aza Hüseyin ve Şevki Efendiler (Tekne çukuru, Tabaklı, Gümüş), Şakir Efendi (Darbaz, Emirler, Kılan). Müfreze komutanları olarak sorumluluk alanlarında görev yapacaklardı (Özden, 2021:112).

1919 yılının sonlarında kuva-yı milliye bölgede etkinliğini arttırmaya başladı. 1919 yılının Kasım ayında Adana'dan İzmir ve İstanbul'a giden postalar Ulukışla'da kuva-yı milliye tarafından kontrol ediliyordu. Bunu önlemek için Adana'daki Fransız Postahanesi'nden bir memurun görevlendirilmesi, Karahisar'a (Afyonkarahisar) kadar postaya silahlı muhafızın eşlik etmesi kararlaştırıldı. Böylece İstanbul Hükümeti Kuva-yı milliyenin müdahalesini önlemeyi amaçlıyordu (COA, DH. İ. UM, 16/1, 24.11.1919). Kuva-yı milliye kontrolündeki bölgede milli mücadele aleyhtar gazetelerin bölgeye gönderilmesine izin verilmiyordu. Diğer gazetelerin isimleri belirtilmese de Ferda gazetesi nüshalarına el konulmuştu (COA, BEO, 4603/345217, 03.11.1919). Adana'da 5 Aralık 1918 tarihinde yayın hayatına başlayan gazete, Hürriyet ve İtilaf Fırkasının Adana'nın ileri gelenlerinden Ali İlmi Efendi tarafından çıkarılıyordu. Postanın kuva-yı milliyeden önce askeri heyetçe kontrol edildiği, yol güzergâhında milli kuvvetlerin de kontrol gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Kontrol sonrasında posta sevk ediliyordu (COA, DH. ŞFR, 652/28, 25.11.1919). Bölgede milli mücadeleyi destekleyen güçler olduğu gibi İstanbul Hükümetinin etkisinde kalan bazı kişiler de vardı. İstanbul Hükümetinin İrtibat subayı Nusret Bey bir Fransız kuvveti ile Ulukışla'dan geçerken. Kuva-yı milliye subayı yakalayıp, askeri misafirhanede gözlem altına alınmıştı. Ancak gözlem altındayken nöbetçiyi kandırarak birlikte firar etmişti (COA, DH. ŞFR, 646-41, 11.08.1919).

Konya tüccarından Erbabyan Vasil 1919 yılının Ekim ayı içerisinde Pozantı'ya zahire sevk etmişti. Ancak, bu zahireye Ulukışla'da askeriyece el konuldu, parası da ödenmedi. Vasil konuyu Dahiliye Nezaretine iletti, Nezaret ya paranın ödenmesi ya da zahirenin geri verilmesi hususunda Harbiye Nezaretini bilgilendirdi (COA, DH. İ. UM, 20/2, 01.11.1919). 1919 yılının Aralık ayı sonlarında Ereğli İstasyonunda beş vagon zahire vardı. Bu zahirenin İzmir ya da Adana'ya sevk edilmesi gerekiyordu. Adana'ya sevki daha kolay olduğundan bölgeye sevk edilmesi kararlaştırıldı. Ancak, zahireye Fransız kuvvetince el konuldu. Bu durum karşısında telaşlanan İstanbul Hükümeti zahirenin Adana'ya ulaştırılmasını, Adana'nın ihtiyacının el konulma sebebiyle Mersin Taşucu'ndan karşılanmasını istedi, Ali Rıza Paşa'ya bilgi verildi (COA, DH. İ. UM, 20/2, 25.11.1919). Zahirenin bir kısmı bir süre sonra Adana'ya sevk edildi. İstanbul Hükümeti zahirenin zorla alıkonulması hakkında Niğde Mutasarrıflığından bilgi istedi (COA, DH. ŞFR, 106/20, 06.01.1920). 1920 yılının Ocak ayı başlarında Ulukışla istasyonunda altmış iki vagon zahire bulunuyordu. Bu kadar zahirenin Ulukışla'da bekletilmesinin sebebi

yerel yöneticilerden sorulmuştu. Zahirinin Fransız müfrezesinin etkisiyle istasyonda bekletilmiş olması muhtemeldir (COA, DH. ŞFR, 656/59, 07.01.1920). Hububatın Ulukışla’da alıkonulması yeni olmayıp bir süredir devam etmekteydi (COA, DH. ŞFR, 656/21, 04.01.1920; COA, DH. İ. UM, 20/2, H.07.04.1338).

Mondros Mütarekesi gereğince, İtilaf Devletlerinin demiryolu güzergâhını işgal etmeleri kararlaştırılmıştı. Bu sebeple Karaman, Ereğli, Konya, Ulukışla tren istasyonları Fransız subay ve askerlerinin işgalindeydi. Bu durumu kabul etmeyen bölgedeki 20. Kolordu Kumandanının davranışı yanlış olduğundan uyarılması Konya Vilayetine 1919 yılının sonlarında bildirilmişti (COA, DH. ŞFR, 655/1, 22.12.1919). Kasabadaki bazı vatansever Türk memurlar demiryolu ile ilgili bazı belgeleri İtilaf Devletlerinin varlığı sebebiyle, Toros Tünel Komisyonu’na teslim etmediler. Belgelerin bir sandıkta tutulduğu, derhal komisyona teslim edilmesi gerektiği Hariciye Nezaretine iletildi (COA, DH. İ. UM, 20/14, 15.11.1919). Bir Fransız müfrezesi hükümete haber vermeden Ulukışla İstasyonunu gelmişti. Bu durum karşısında İstanbul Hükümeti kendisine haber verilmediğinden memnun olmamıştı. İstasyonunun işgal edilmemesinin memnuniyetle karşılanacağı Ocak 1920 tarihinde belgeye yansımıştı (COA, DH. ŞFR, 656/122, 13.01.1920).

Millî mücadele döneminde 1920 yılı başından itibaren kuva-yı milliyenin Ulukışla’da daha etkin bir rol oynamaya başladığı görülmektedir. Bölgedeki milli kuvvetler ve halkın girişimiyle Ulukışla İstasyonundaki Fransız subayının tevkif edilerek Pozantı’nın kuzeyindeki Konyak mevkiine götürüldüğü haber alınmıştı. Tevkif üzerine İstanbul’daki Fransız Fevkalade Komiserliği’nin subayın görevine iade edilmesi yönünde emri bölgeye iletildi, Konya Vilayeti ile Niğde Mutasarrıflığı gerekli tedbirlerin alınması konusunda Dahiliye Nezaretince 30 Ocak 1920 tarihinde uyarıldı (COA, DH. ŞFR, 105/185, 30.01.1920). Merkezi Adana’da bulunan Kilikya Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti kuvvetinin komutanlığını yapan Tekelioğlu Sinan Bey, Niğde 11.Fırka Kumandanlığı ve Ulukışla Kuva-yı Milliye Cemiyeti’ne bölgedeki çalışmaları ve başarılarından dolayı tebrik telgrafi çekmişti (Özden,2021:112).

Sonuç

Mondros Mütarekesinin imzalanmasıyla ülkenin birçok yerinde işgaller başlamıştı. Anadolu’nun güney kesimi önce İngilizlerin, daha sonra kendi aralarında yaptıkları anlaşma ile Fransızların denetimine geçmişti.

Fransız kuvveti Adana, Antep, Urfa’yı işgal ettiğinde bu bölgelere sevkîyat yapabilmek için demiryolu güzergâhını denetim altına almaya çalıştı. Demiryolunu işgalle birlikte Ulukışla’yı da ele geçirmek istediysen de bölgedeki milli kuvvetlerin baskısıyla kendi birliğinin

---

bulunduğu Çiftchan'a çekildi. 1920 yılının ortalarından itibaren Fransa güney cephesinde yenilmesiyle cephenin büyük bir kısmını boşaltmak zorunda kaldı.

Fransa Hükümeti Ankara ile antlaşma imzalama tasarısı Sakarya Savaşının başlamasıyla savaşın sonucunu bekleme eğilimine girdi. Zaferin kazanılmasıyla Fransa ile Ankara Hükümeti arasında 20 Ekim 1921'de Ankara Antlaşması imzalandı.

Kaynaklar

1-Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi (CCA)

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi (COA)

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE)

2-Telif Eserler

Bayrak, Ş. (2005), 18 ve 19. yüzyıllarda Niğde ve çevresinde aşiretler, eşkıyalık hareketleri ve diğer önemli olaylar. *Niğde Tarihi Üzerine*, İstanbul: 51-80.

Karpat, K. (2003), *Osmanlı nüfusu (1830-1914) demografik ve sosyal özellikleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Kaya, M. (2005), XX. yüzyılın başlarında Niğde Sancağının nüfusuna dair, Konya: *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 19, 193-209.

Özden, D. (2021), *Anadolu'nun aydınlık yüzü Ulukışla*. Ankara: Akademisyen Yayınları.